

J O A N F U S T E R

D O S Q U A D E R N S

I N È D I T S

*Introducció i notes:
Francesc Pérez Moragon*

• Biblioteca joan fuster •

---

bromera

A LA RIBERA DEL XÚQUER

Sueca, abril de 1954: dia 30, tarda

Seré més breu, ara, en el resum de la segona part del llibret de Huxley, *Science, Liberty and Peace*. Tracta de les relacions entre la ciència i la guerra. El progrés científic s'ha vinculat al nacionalisme, tant com ho està al sistema d'indústria centralitzada. Els resultats, ho ha comprovat el món actual en la seua pròpia carn, són horrorosos. Huxley, partint d'uns mots de Lord Acton, analitza l'essència i la conseqüència del nacionalisme: hi ha, avui, unes cinquanta i tantes «unitats administratives», anomenades «nacions», en cada una de les quals existeix «una religió d'Estat», és a dir, «el culte de la nació considerada com el valor suprem, o Déu»; naturalment, «ser adorador d'un d'aquests cinquanta i tants Molocs nacionals és, necessàriament i automàtica, ser un adversari dels adoradors de tots els altres Molocs nacionals»; per tant, el nacionalisme, a més de negar «la universalitat», «l'existència d'un sol Déu» i «el valor de l'ésser humà com a ésser humà», afirma «l'exclusivisme, estimula la vanitat, l'orgull i la satisfacció d'un mateix, alimenta l'odi i proclama la necessitat i la justícia de la guerra». El nacionalisme, tenint a les mans les armes que la ciència inventa, és el gran perill de mort de la nostra

civilització. Parla Huxley de la «temptació» que aquesta situació suposa. «L'existència de poderosos armaments constitueix, per als seus posseïdors, una permanent temptació a recórrer a la violència. Si *vis bellum, para bellum*. «La mentalitat col·lectiva de les nacions –la mentalitat que han d'adoptar els adults raonables, quan prenen decisions importants en el terreny de la política internacional– és la d'un minyó delinqüent de catorze anys: astuta i infantil alhora, maligna i estúpida, maniàticament egoïsta, susceptible i adquisitiva, i al mateix temps ridículament jactanciosa i vana». Aquest «minyó barallós» que hi ha en nosaltres, en els adults polítics, davant la bomba atòmica per exemple, no reacciona volent posar fi a la guerra eliminant-ne les causes (nacionalisme, rivalitat econòmica, ambició de poder), sinó que sent l'impuls d'utilitzar el nou sistema de destrucció que pot proporcionar-li el domini del món «per a la seua pandilla particular». Huxley troba ben significatiu el fet que la gent parli tant d'una guerra per posar fi a les guerres. El minyó barallós nacionalista –com l'adult a ell lligat– tem que la bomba atòmica destruesca el seu món: però només pensa sortir-se'n aixafant l'enemic, és a dir, amb la mateixa guerra. És lògic, doncs, que els polítics, amb aquesta mentalitat, tendesquen a facilitar la investigació científica encaminada a la producció d'armaments.

Huxley creu, encara, que la preparació de la guerra, i a vegades la mateixa guerra, «són coses que un

govern altament centralitzat troba molt útils per als seus fins totalitaris». És el cas de «la conscripció en temps de pau», la causa real de la qual –per bé que el govern diga que es tracta d’una assegurança per a la guerra– és «el desig enterament natural d’un govern poderós, altament centralitzat, de regimentar i dominar els seus súbdits, col·locant-los, en forma efectiva o potencial, sota la llei marcial i arrogant-se el dret de cridar-los a files quan ho vulga (per exemple, en el cas d’una vaga inconvenient)». En els temps de la bomba atòmica, «els exèrcits semblarien haver-se convertit en cosa anacrònica»: ben al contrari, el servei militar obligatori en temps de pau no ha estat abandonat per cap país que el posseïa, i d’altres que n’estaven exempts intenten d’implantar-lo. Encara hi ha una altra forma en què «la preparació per a la guerra» resulta útil per als detentors del poder polític centralitzat. «Quan les coses van malament, quan el descontent popular comença a articular-se perillosament», sempre li és possible a un govern recórrer a l’hàbit de la guerra per a desviar l’atenció del poble: aquesta passa dels assumptes interns, desgraciats, als externs i militars. «Els instruments de persuasió» del govern suscitaven una campanya xenòfoba, i es fa una apel·lació a la «unitat nacional», és a dir, «a l’obediència indiscutible a l’oligarquia governant». «Instantàniament es converteix en un acte antipatriòtic que algú gose fer la més justificada reclamació contra el desgovern o l’opressió». Això cons-

titueix, per a Huxley, un argument més a favor de «la divisió i dispersió del poder», «la desinstitucionalització política i econòmica», i la substitució de la producció i distribució en massa per la cooperació mútua... Considera, per últim, la importància que té el militarisme en la solució dels problemes sorgits de la inseguretat econòmica i social. Quan la gran depressió de 1930, les democràcies volgueren combatre la desocupació en massa a través de diversos programes de construccions i tal. Però no hi van tenir l'èxit que, davant el mateix problema, tingué Hitler, el qual s'embarcà en el rearmament a gran escala. A Alemanya desaparegué, de seguida, la desocupació; als altres països desaparegué també en el moment que s'incorporaren a la carrera armamentista. Però «el preu de la cura transitòria era mort i destrucció»...

Qualsevol govern que tinga el monopoli del poder polític i econòmic, diu Huxley, «està exposat a temptacions quasi irresistibles a la tirania». El poder corromp, el gran poder, el poder excessiu. Ni que siguin socialistes els qui el detinguen. Una oligarquia socialista podria donar per resultat «un despotisme benèvol», però «no hi ha res en la història que justifiqui la creença que algun dèspota benèvol mantinga per molt de temps la seua benevolència». El poder és seductor: no hi ha més defensa que la santedat. Però com que són pocs els homes capaços de pagar el preu de la santedat, i molt pocs els sants que desitgen el poder, el sentit comú exi-

geix que «la suma de poder concedida a un individu o organització d'individus» estiga estrictament limitada, i que s'aplique el principi del govern propi tant com siga pràcticament possible. És difícil que, en les actuals circumstàncies, s'implante la descentralització i la desinstitucionalització del poder. La propaganda —en l'escola o en la publicitat— ha condicionat els nostres contemporanis perquè creguen en els grans avantatges de «la institucionalització progressiva», dominada pel capitalisme i per l'Estat. Huxley demana una aplicació de la tècnica «a fi d'aconseguir la independència (dels homes) dins una comunitat localitzada i cooperativa», i n'indica algunes possibilitats en l'ordre de l'agricultura, el crèdit, la petita indústria, etc. Els descentralitzadors, avui, són una minoria insignificant, al costat dels propagandistes del capitalisme i dels seus seguidors, i dels esquerrans partidaris de l'Estat omnipotent. Però Huxley confia en la bondat del principi descentralitzador, i no es desanima ja que, «en el passat, d'altres moviments aparentment menyspreables, sorgits entre individus mancats de tot poder polític, han exercit, això no obstant, una influència prodigiosa sobre la humanitat». Reconeix, però, que el «descentralisme» serà poc factible mentre les nacions no hagen perdut «el gust» per la guerra, perquè la naturalesa de la guerra moderna fa que només la puga sostenir la nació que tinga una indústria d'articles bàsics molt desenvolupada, una indústria de producció en massa d'articles de

consum enorme, i la possibilitat de mobilitzar tot el seu potencial humà en una conscripció universal, militar o industrial, d'homes i de dones. I aquesta mena de nació és la que té una gran part de població desarrelada, una «força obrera fluida», fàcil de desplaçar d'un lloc a un altre, d'una ocupació no especialitzada a una altra: és la nació centralitzada. Per aquestes i d'altres raons, «tot el que puga semblar un moviment popular cap a la descentralització difícilment serà tolerat per qualsevol govern ambicions de convertir-se en una gran potència o que vulga seguir sent-ho».

Huxley, considerant assentat que l'abolició de la guerra és desitjable, es pregunta com podran col·laborar en aquest fi els treballadors de la ciència. I proposa aquestes tres possibilitats:

- 1) Acció negativa: Negar-se, per motius de consciència, a participar en treballs que tinguen, com a fi, la matança, la tortura o l'esclavitud d'homes.
- 2) Acció positiva: Acció que partint del camp de la política termina en el de la ciència. Tendir a fer de propietat comuna els coneixements peril·losos, i sotmetre els països que hi treballen a una inspecció internacional.
- 3) Una altra acció positiva: Acció que partint del camp científic abocaria al de la política. Dirigir la ciència aplicada a una meta pacífica i construc-

tiva. Fer que les aplicacions de la ciència siguem tals que no entren mai en conflicte amb els valors humans fonamentals. Fins ara la ciència aplicada ha estat emprada, primordialment, a benefici dels interessos financers i governamentals que trauen profit de la concentració del poder. Caldria, doncs, que, d'ara endavant, servís les necessitats humanes fonamentals i propugnés les causes de la pau i de la llibertat personal.

Una d'aquestes necessitats humanes fonamentals, potser la primera, és, segons Huxley, la de l'alimentació suficient. Les polítiques dels governs nacionals estan dictades actualment per consideracions de poder. «Les minories governants del món invariablement s'ho apanyen per a tenir suficient, i (si jutjem per les repugnants descripcions de recents àpats diplomàtics) més que suficient, per a menjar; per consegüent, es desenten de la qüestió d'aliments i pensen primer, i a vegades exclusivament, sobre la pregunta "Qui desafia qui?"». Però la gran majoria dels humans s'ha de preocupar essencialment del menjar. «La qüestió de qui desafia a qui té per a ells un mer interès acadèmic.» Huxley indica que el problema dels aliments hauria de substituir el del poder, que sempre desemboca en la guerra. Estudia, després, la situació dels països superpoblats i de producció alimentària insuficient i les perspectives de posar en conreu zones fins avui estèrils.

Una altra necessitat vitalíssima: la suficiència pròpia en potència industrial, agrícola i de transports. Huxley al·ludeix la importància del petroli en el nostre món i la competència internacional –causa, entre altres, de la guerra– per dominar-ne les fonts de producció. La ciència podria disminuir aquesta temptació al conflicte armat procurant a tots els països la força motriu que necessitassen. Aprofitant l'aigua, l'aire o el sol, la nova força motriu, més barata i assequible que el petroli, podria facilitar la descentralització de la producció i de la població. L'emmagatzemament de les fonts potencials d'energia és quasi tan important com la producció de l'energia: Huxley propugna el desenvolupament «d'alguna font portàtil de poder que reemplaci el petroli: algun tipus de bateria capaç d'acumular energia elèctrica produïda per l'aigua, el vent o el sol. I com no pensar en les possibilitats de l'energia atòmica? Huxley insisteix en el tema de la descentralització, fonamental, segons ell, en la solució dels problemes que estudia. El llibret conclou amb una fórmula de jurament proposada als científics i similar al jurament hipocràtic.

I ara, unes breus consideracions meues. Les denúncies que Huxley fa en el seu llibret, l'exacta visió dels problemes tocats, són indiscutibles. El món actual està mal organitzat, com deia Tolstoi, i el progrés de la ciència només ha vingut a afavorir les oligarquies dominants. Que això es produeix a costa de la llibertat

dels homes, i amb un ofegador menyspreu de tots els valors humans, és evident també. Que la guerra n'és una conseqüència, tant com del sentiment nacionalista, igualment (si és que el mateix sentiment nacionalista no és una creació de les oligarquies, en certa manera, aprofitant un fons espontani, natural, de l'esperit humà). Però el que ja no em sembla tan exacta és la solució que en dóna el novel·lista anglès. La descentralització, en efecte, és l'únic camí que queda. És possible, tanmateix, aquesta descentralització? Em sembla que no. Em fa la impressió que la ciència aplicada, no ja per a progressar, sinó per a subsistir, necessita d'uns mitjans que potser no li podria proporcionar una societat de tipus local i cooperativista. I de moment, la ciència aplicada ens és necessària. Àdhuc aqueixa societat que demana Huxley la necessita d'una manera fonamental. Ja he deixat constància que ell no és un optimista. Però com lluitar contra la complexitat d'interessos i inèrcies que constitueixen l'entrellat del totalitarisme capitalista o estatalista? Bastarà a fer el Gandhi? Estic disposat a admetre-ho. Tanmateix, la *satyagraha*, ara com ara, exigiria, per difondre's i organitzar-se, l'ús d'uns mitjans de persuasió, d'una propaganda!, que les minories dissidents no tenen a les mans... I tot això sense comptar que en la societat actual hi ha plantejats molts altres problemes que, procedents de causes menys materials, compliquen extraordinàriament el panorama... Vull creure que encara som a temps d'evitar l'ensorrament

definitiu de l'home. Més ben dit: no és que ho vull creure, és que ho crec; altrament no estaria prenent aquestes notes, ni m'hauria aturat a llegir Huxley. Sí, crec que encara hi som a temps. Potser la fe –una fe humanista, «anarcohumanista»– serà l'únic camí de la solució. Encara que el camí haja de passar per túnels de sang i de tenebra.

2 de maig, tarda

Aquest matí he estat una estona llarga amb el P. Dos Santos. Ha vingut a Sueca a predicar –i el pobre home n'estava tot molest, perquè no domina prou el castellà per tal que l'oració li surta fluida–, i me l'he trobat pel carrer en companyia d'un capellà croata –no sé si exactament croata– que viu ací de fa anys. De les seues visites anteriors, el dominic portuguès només havia sabut fer lliga que amb l'altre clergue foraster: els capellans indígenes el deuen haver trobat massa carregat de teologies. Hem estat parlant de les festes de Sant Vicent Ferrer que es preparen per a l'any que ve. El P. Dos Santos forma part de la Junta Organitzadora, concretament de la Secció Cultural. Em contà algunes coses de les sessions que tenen a l'Ajuntament. Diu que passen les hores discutint per quins carrers ha de passar la traca quilomètrica, o on situaran els castells de focs artificials, quin pirotècnic se n'encarregaria, quins per-

sonatges històrics trauran a la *cabalgata*... En un mot: aquells senyors pensen en la commemoració vicentina com en unes falles extraordinàries. I tant és així que han provocat unes reaccions en bon sentit: l'arquebisbat i l'orde de Predicadors organitzaran pel seu compte un congrés internacional de carismatisme –crec que es diu carismatisme: sobre la predicació–; i la Diputació Provincial de València patrocinarà una revista –Bona gent!– i diverses publicacions de tipus seriós. Tot això ja està millor. Li he parlat de l'antologia dels *Sermons* que prepare per a Casacuberta. Potser hi hauria la possibilitat que la publicqués la Diputació: fóra més pràctic i crec que Casacuberta no hi posaria cap inconvenient. Zabala m'ha encarregat ja un estudi per a la *Revista Valenciana de Filologia*. Em plauria de fer ambdues coses: em pense tenir-ne material suficient. Alguna altra cosa li he suggerit a Dos Santos. Fóra una llàstima que, si la Diputació Provincial està disposada a esmerçar-hi diners, es limite a editar bestieses de qualsevol despistat erudit municipal... o només els al·legats espanyolistes, pseudo-històrics, de Dualde, don Manuel, *y sus boys*. Hem parlat també d'altres qüestions: els Borges, política del país, la censura oficial, l'ambient cultural de València... Era curiós de sentir l'opinió de dos estrangers, i eclesiàstics, sobre tot açò. Hi veuen més clar que nosaltres, encara que no poden sentir-ne, com nosaltres, l'amargor de les conseqüències en la pròpia carn.

Passen camions carregats de gent. Són els joves d'Acció Catòlica de la Diòcesi, que retornen d'una peregrinació a Ontinyent. Vénen eufòrics, sembla. Uns canten el seu himne:

*Juventudes católicas de España,
galardón del ibérico solar...*

(Bonic!) Uns altres, més al dia, udolen una cançoneta acabada de posar de moda, d'una revista del Rus-safa:

*A lo loco, a lo loco,
a lo loco se vive mejor.*

Després de guanyar una pila d'indulgències, no es pot dir que açò siga massa adequat...

7, tarda

«Poesia és comunicació», diu l'eslògan del senyor Vicente Aleixandre, que tant s'ha difós per ací últimament. Sempre m'ha agradat, per considerar-la un acostament prou clar a l'exactitud, aquesta definició. Només li trobava un punt feble: que el mot «comunica-

ció» no és just respecte del subjecte passiu de la poesia, vull dir, del lector. El poeta «es comunica» o «comunica alguna cosa» –segons com es vulga entendre la poesia. Però el lector, rep aquesta «comunicació», almenys d'una manera suficient? Jo crec que el fet que el lector la reba o no és, de moment, un problema secundari, o si més no un problema distint. Pot donar-se el cas que la «comunicació», el contacte i el transvasament entre el poeta i el lector, no s'arribe a produir. La poesia actual, amb el seu hermetisme, sembla representar a la perfecció aquesta hipòtesi de la «recepció insuficient» per part del lector. Fins i tot, això de «poesia és comunicació» s'ha usat com a bandera contra l'hermetisme, com a invitació a una poesia més assequible. Però jo em pregunte si aquestes temptacions a la «claredat» –fetes des de motius literaris o des de motius polítics, que de tot hi ha–, no resultaran més aviat «corruptores». L'afany perquè el lector «comprenca» enterament la poesia ha d'influir en el poeta en el sentit que procurarà fer-se «comprensible». Hi haurà, doncs, un doble joc, en el moment de la creació poètica: l'impuls de «comunicar» i la preocupació de ser «entès». Qui ens garantirà que la segona no predominarà a costes del primer? Per fer-se entenedor, el poeta sacrificarà el que siga –sacrificarà una part del que hauria de comunicar. No afirme que la poesia haja de ser necessàriament «obscura», però l'«obscuritat» també ha de ser comunicada.

Potser caldria dir: «Poesia és revelació».